

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 22 (2024)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.22.50

Wanda Ciszewska-Pawłowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID 0000-0001-8716-9869

Książka w Toruniu i torunianie o książce (*Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, redakcja naukowa Katarzyna Kluczajd, Michał Pszczółkowski, Toruń: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2024, ss. 234)



Toruń należy do tych szczęśliwych miast, w których o książce się pamięta i o książce się pisze. Miasto o bogatej historii i tradycji, od wieków stanowi ważny ośrodek kulturalny. Jego malownicze uliczki i średniowieczna architektura skrywają nie tylko niezwykle opowieści, ale także głęboki związek z literaturą. Torunianie od zawsze pielęgnowali miłość do książki, co znalazło odzwierciedlenie w licznych wydarzeniach literackich, festiwalach oraz działalności lokalnych wydawnictw i bibliotek. Toruń jest miejscem, w którym książki nie tylko się sprzedają, ale przede wszystkim się tworzą, a związanym z nimi ludziom stawia się pomniki i honoruje ich dokonania.

W maju 2024 r. ukazała się publikacja zbiorowa zatytułowana *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, pod redakcją naukową Katarzyny Kluczajd i Michała Pszczółkowskiego. Nie jest to pierwsza pozycja poruszająca tę problematykę. Z wcześniejszych wydawnictw wspomnieć należy kanoniczne opracowanie Zygmunta Mocarskiego *Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów*, pierwotnie zawarte w monografii *Dzieje Torunia*¹ a następnie już jako samodzielna nadbitka². Toruńska problematyka księgoznawcza obecna jest w działalności naukowej Iwony Imańskiej. Jej efektem jest m.in. monografia *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*³, jak i szereg

1 *Dzieje Torunia. Praca zbiorowa z okazji 700-lecia miasta*, red. K. Tymieniecki, Toruń 1933.

2 Z. Mocarski, *Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów*, Toruń 1934.

3 I. Imańska, *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*, Toruń 2007.

artykułów poświęconych pasjom bibliofilskim mieszczan toruńskich⁴. Toruńska prasa i losy jej redaktorów są jednymi z głównych nurtów badań Grażyny Gzelli⁵. Biblioteki toruńskie z okresu międzywojennego stały się przedmiotem zainteresowania Katarzyny Tomkowiak⁶. Z kolei w centrum dociekań Wandy Ciszewskiej-Pawłowskiej znalazł się toruński ruch wydawniczo-księgarski. Zwieńczeniem jej rozważań jest monografia *Książka w Toruniu w latach 1945–1950*⁷ oraz artykuły poświęcone powojennej aktywności toruńskich drukarzy, introligatorów i wydawców⁸ czy działalność wydawnicza Toruńskiego Towarzystwa Kultury z lat 80. XX wieku⁹.

Pozycja *Toruński świat książki...* jest pokłosiem organizowanych od 2015 r. cyklu konferencji „Zabytki Toruńskie Młodsze Pokolenia”, a zarazem kontynuacją serii wydawanej pod tym samym tytułem. Dotychczas ukazały się m.in. *Budownictwo szkieletowe w Toruniu: pruski mur – nie lubiane dziedzictwo* (Toruń 2015), *Torunia przestrzeń wspólna: wielokulturowe miasto z cezurą i bez cezury 1920 roku* (Toruń 2020) czy *Socrealizm w Toruniu: architektura, plastyka, bohaterowie* (Toruń 2021). Projekt „Zabytki Toruńskie Młodsze Pokolenia” służy przede wszystkim edukacji w zakresie toruńskiego dziedzictwa kulturowego XIX i XX wieku wykorzystując do tego niezwykle atrakcyjną formę przekazu.

Pomysłodawcą spotkań i współredaktorem publikacji pokonferencyjnych jest Katarzyna Kluczwałd, prezeska Toruńskiego Oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki, pod którego auspicjami ukazują się wspomniane prace. Kluczwałd, historyczka sztuki, muzealnica, a przede wszystkim regionalistka, jest także autorką ponad pięćdziesięciu publikacji o Toruniu, w tym serii „Toruńskie historie – miejsca i ludzie”. Kluczwałd, zainspirowana obchodzonym w 2023 r. jubileuszem 100-lecia Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu, przygotowała także okolicznościową

4 Zob. np.: I. Imańska, *Pasje bibliofilskie torunian w drugiej połowie XVIII wieku*, „Folia Toruniensia” 2008, t. 8, s. 69–80; też, *Księgozbiory prywatne torunian w XVIII wieku*, „Wiek Oświecenia” 2018, t. 34, s. 41–58; też, *Księgozbiory prywatne uczonych toruńskich żyjących w XVII i XVIII wieku jako warsztat pracy naukowej*, [w:] *Bibliotekarz, biblioteka, historia: materiały pokonferencyjne z okazji setnej rocznicy powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, red. A. Wałkowski, Warszawa 2018, s. 131–145.

5 Zob. m.in.: G. Gzella, *Procesy prasowe redaktorów „Gazety Toruńskiej” w latach 1867–1914*, [w:] *Zakazane i niewygodne. Ograniczanie wolności słowa od XIX do XX wieku*, red. D. Degen, G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2015, s. 13–23; też, *Redaktorzy „Gazety Toruńskiej” w latach 1867–1921*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2015, t. 18, nr 3, s. 21–37, też, *Józef Trzebiński – nieznaną redaktor toruńskich gazet*, „Folia Toruniensia” 2019, t. 19, s. 221–232.

6 K. Tomkowiak, *Biblioteki w Toruniu i Podgórzu w latach 1920–1939*, Toruń 2019.

7 W.A. Ciszewska, *Książka w Toruniu w latach 1945–1950. Ruch wydawniczo-księgarski*, Toruń 2005.

8 W.A. Ciszewska, *Introligatornie w Toruniu w latach 1945–1950*, „Folia Toruniensia” 2007, t. 7, s. 65–70; też, *Inicjatywy wydawnicze toruńskich drukarzy z lat 1945–1950*, „Folia Toruniensia” 2007, t. 7, s. 61–64; też, *Wydawnictwa toruńskie z lat 1945–1950 w opinii i ocenie cenzorów*, [w:] *Niewygodne dla władzy: ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Zbiór studiów*, red. D. Degen, J. Gzella, Toruń 2010, s. 305–321.

9 W.A. Ciszewska, *„Biblioteczka Toruńska” (1980–1984) – seria Toruńskiego Towarzystwa Kultury*, „Folia Toruniensia” 2011, t. 12, s. 67–83.

publikację *Książk(ownic)owa orbita*¹⁰, w której podjęła kwestię toruńskich „książko-kontaktów” czyli funkcjonowania księgarni i antykwariatów oraz bibliotek i wypożyczalni; „litero-twórców” czyli aktywność literatów, wydawców i drukarzy oraz „książko-filów” – czyli pasjonatów książki. W centrum jej opracowania pozostaje jednak – z racji swojego jubileuszu – Książnica, prezentowana zarówno w szerokim kontekście historycznym, jak i w swojej codzienności. Jak wyjaśnia Kluczajd:

Zawarty w tytule przymiotnik KSIĄŻK(ownic)OWA, w owej specyficznej pisowni, zawiera kwintesencję treści tej oto kolejnej toruńskiej ORBITY: stanowi ją ksiązkownica = książnica, dom książki, biblioteka, księgarnia, antykwariat; oraz – będąca teźże ksiązkownicy tworzywem – KSIĄŻKA. Książkownica to także, przy pewnej dozie językowej fantazji, rzeczownik odnoszący się do wielbicieli książek – ksiązkowników płci żeńskiej. Rzeczownik rodzaju męskiego brzmiałby: ksiązkownik, co do etymologii analogicznie do słowa galanternik, czyli sprzedawca galanterii, jak reklamował się introligator Walerian Kuczowski (oferujący, jak się okazało, nawet... wymienne części odzieży męskiej)¹¹.

Do toruńskiego świata książki i zabawy słowem (idei książko-kontaktów, litero-twórców oraz książko-filów) powróciła Kluczajd we wspomnianej już pozycji *Toruński świat książki...* Publikacja jest zwieńczeniem 17. konferencji „Zabytki Toruńskie Młodsze Pokolenia”, której myślą przewodnią była książka prezentowana w bardzo szerokim ujęciu – od toruńskich pomników książki, przez drukarską rodzinę Buszczyńskich, po miasto jako tworzywo literackie.

Praca składa się z siedmiu artykułów prezentujących ustalenia poszczególnych autorów w ujęciu problematycznym. Poprzedzono je tekstem wprowadzającym autorstwa Kluczajd zatytułowanym *Miasto jest jak książka....* Jak stwierdza autorka:

miasto, które stanowi jedność złożoną z wielości, jawi się jak księga – zamiast kart, stron, zdań, słów i liter są ulice i place, domy i podwórka, pomniki i ozdobniki, wspomnienia i *genius loci* (łac. duch miejsca). W tym te związane z książkami¹².

Zasadniczą część pracy otwiera kolejny tekst Kluczajd pt. *Toruńskie miejsca i pomniki związane z książkami*¹³. Autorka przybliżyła w nim przestrzeń miejską (miejsca, budynki, pomniki), której losy w jakimś zakresie spłotyły się z książką i ludźmi książki. Warto przywołać omawiany przez Autorkę zakład litograficzny Ottona Feyerabenda z ul. Szerokiej 18, kamienicę przy ul. Mostowej 13, w której mieściła się drukarnia i wydawnictwo Buszczyńskich czy znaną kamienicę Dombrowskich przy ul. św. Katarzyny 4. Ta ostania ma bogato zdobioną fasadę, na którą składa się posąg Johanesa Gutenberga oraz płyciny ze scenami pracy

10 K. Kluczajd, *Książk(ownic)owa orbita*, Toruń 2023. Publikacja ukazała się jako piąta z serii „Toruń SPACErkiem”, cyklu dedykowanego dziedzictwu kulturowemu Torunia, z możliwością czytania nieliniowego lub do wykorzystywania w charakterze przewodnika.

11 4 października: Premiera książki „KSIĄŻK(ownic)OWA orbita” – na 100-lecie Książnicy Kopernikańskiej, Książnica Kopernikańska w Toruniu, 8.09.2023, [on-line:] <https://ksiaznica.torun.pl/aktualnosci/1719-4-pazdziernika.html> – 28.10.2024.

12 K. Kluczajd, *Miasto jest jak książka*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 6.

13 K. Kluczajd, *Toruńskie miejsca i pomniki związane z książkami*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 15–39.

drukarzy, godło cechowe typografów i herb Torunia. Kluczwardź wspomina także o współczesnych inicjatywach honorowania dokonań ludzi książki. Przykładem jest mural dedykowany elementarzowi polskiemu Buszczyńskich, przedstawiający okładkę *Toruńskiego elementarza polskiego z obrazkami*, wydanego po raz pierwszy w 1896 r. i wielokrotnie wznawianego.

Druga pozycja w zbiorze to *Biblioteka uniwersytecka w Toruniu: historia i architektura* Michała Pszczółkowskiego¹⁴, profesora Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku i Uniwersytetu Zielonogórskiego, pasjonata architektury modernistycznej i autora licznych publikacji z zakresu historii architektury i ochrony zabytków. Jego najnowszy tekst to niezwykle interesujące studium koncepcji projektu architektonicznego toruńskiego kampusu uniwersyteckiego, jak i samej biblioteki. Jest to zarazem – co podkreśla sam Autor – pierwsza próba monograficznego opracowania tego obiektu i okoliczności jego powstania. Szczególnie cenna w tym kontekście jest prezentacja sylwetki głównego projektanta biblioteki – Witolda Benedeka, inspiracji, którymi się kierował (analogia do koncepcji Le Corbusiera i jego „pięciu punktów nowoczesnej architektury”) i ostatecznie przyjętej formy architektonicznej biblioteki uniwersyteckiej. Budynek toruńskiej biblioteki – o charakterze modernistycznym – jest pięciokondygnacyjnym prostopadłościanem na rzucie kwadratu (55 x 55 m) z niewielkim dziedzińcem-patio i parterowym pawilonem od strony zachodniej. Zaprojektowano go w tzw. systemie modułarnym, co pozwala na swobodne kształtowanie wnętrza dzięki lekkim ruchomym ściankom z płyt wiórowych. Projekt dostosowano także do idei bezpośredniego kontaktu czytelnika z księgozbiorem i swobodnego zwiększania przestrzeni przeznaczonej na wolny dostęp. Pomimo nowoczesnego wówczas podejścia do funkcjonalności biblioteki, koncepcja Benedeka spotkała się z krytyką przede wszystkim ze strony środowiska bibliotekarskiego. Wytykano zbytne przeszklenie budynku, wadliwe oświetlenie czy trudności z dotrzymaniem zasady ciszy bibliotecznej. Współpraca pomiędzy projektantem a przyszłymi użytkownikami budynku okazała się niewystarczająca, a spór tych dwóch środowisk odzwierciedlił przywołaną przez Pszczółkowskiego zasadę, że „architekt jest naturalnym wrogiem bibliotekarza”¹⁵.

Omawiana publikacja zawiera także artykuł Katarzyny Tomkowiak pt. *Józef i dwóch Sylwestrów: z działalności trzech pokoleń toruńskiej rodziny Buszczyńskich w służbie polskiego drukarstwa (1866–1939)*¹⁶. Autorka, historyczka, bibliotekarka i regionalistka, wieloletni pracownik Książnicy Kopernikańskiej, opisuje swoje badania nad ostatnim z członków tej zasłużonej rodziny drukarzy. Ród toruńskich typografów wywodzi się od Józefa Buszczyńskiego, założyciela pierwszej polskiej drukarni w Toruniu, a później także wydawcy „Gazety Toruńskiej”, pierwszej w mieście polskiej gazety. Jego syn Sylwester, kontynuował rodzinne tradycje. Był także nakładcą polskich elementarzy, m.in. wspomnianego wcześniej *Toruńskiego elementarza polskiego z obrazkami*. Tomkowiak jako pierwsza przedstawia

14 M. Pszczółkowski, *Biblioteka uniwersytecka w Toruniu: historia i architektura*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 43–66.

15 Tamże, s. 52, 62, 66.

16 K. Tomkowiak, *Józef i dwóch Sylwestrów: z działalności trzech pokoleń toruńskiej rodziny Buszczyńskich w służbie polskiego drukarstwa (1866–1939)*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 71–93.

koleje życia Sylwestra Teodora Buszczyńskiego, wnuka Józefa Buszczyńskiego, który przejął rodzinną firmę i prowadził ją do 1939 r. Autorka przybliży także – często pomijane – dzieje drukarni po drugiej wojnie światowej: okoliczności przejścia przez Centralny Zarząd Państwowych Zakładów Graficznych, a następnie jej upaństwowienia. Ten bogato udokumentowany tekst powstał na bazie materiałów z różnych źródeł archiwalnych, w tym dokumentów rodzinnych Buszczyńskich przekazanych do Książnicy Kopernikańskiej przez spokrewnioną z Buszczyńskimi, Mirosławę Muth. Pozwoliło to Tomkowiak wyjątkowo starannie zadbać także o warstwę ikonograficzną i zaprezentować portrety drukarzy, zdjęcia i pamiątki rodzinne czy reprodukcje wydawnictw Buszczyńskich.

Czwarty tekst zamieszczony w recenzowanym tomie to *Fotografie dawnego Torunia z tak zwanych Tek Körnera w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej Alicji Saar-Kozłowskiej*¹⁷. Autorka jest adiunktem w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Swoje zainteresowania badawcze koncentruje wokół sztuki nowożytnej przede wszystkim z terenu Polski, Szwecji i Włoch. Tym razem przedmiotem jej dociekań stało się archiwum fotografii starych domów i sklepów Torunia. Powstało ono dzięki staraniom bibliotekarza Coppernicus Verein, Arthura Semraua, zaś nazwę nadano mu na cześć toruńskiego burmistrza Theodora Körnera, pasjonata historii miasta. Saar-Kozłowska podjęła próbę ustalenia szczegółowych okoliczności i czasu powstania tego zbioru. Autorka na podstawie przeprowadzonych poszukiwań (m.in. katalog kartkowy Zbiorów Specjalnych, rękopiśmienny inwentarz ikonografii Torunia czy internetowy katalog Książnicy Integro), kierując się oznaczeniem fotografii oszacowała pierwotną wielkość i zawartość zbioru Körnera. Oceniała, że dokumentów fotograficznych zebranych w przynajmniej sześciu tekach mogło być nawet kilkaset. Zachowane fotografie w wielu przypadkach ilustrują obiekty architektoniczne, które uległy znacznym zmianom w wyniku przeprowadzonych przebudów. Wyjątkowym zabiegiem poznawczym, ale i artystycznym jest zamieszczenie kilku zachowanych fotografii z Tek Körnera w zestawieniu z ich współczesnymi wizerunkami¹⁸.

Piąty tekst zamieszczony w publikacji to kolejny artykuł Kluczwajd zatytułowany *Druki młodszego pokolenia w Książnicy Kopernikańskiej: z dziejów Torunia i torunian*¹⁹. Autorka dokonuje w nim subiektywnego przeglądu druków ulotnych i okolicznościowych znajdujących się w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej. W swoim szkicu, zilustrowanym reprodukcjami omawianych druków, daleko wykracza poza proste informacje bibliograficzne. Przedstawia okoliczności powstania danego druku, przybliża postać zamawiającego, budując opowieść o mieście i ludziach, w której centrum znajduje się omawiana efemeryda. Dzięki Kluczwajd poznajemy m.in. druki Polskiego Związku Zachodniego propagujące sprawy Pomorza i jego związku z Polską, reklamy toruńskiej wytwórni elementów galwanicznych czy afisze anonsujące pokazy zapaśników i atletów w kinie Palace przy ul. Mickiewicza 77²⁰.

17 A. Saar-Kozłowska, *Fotografie dawnego Torunia z tak zwanych Tek Körnera w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 97–125.

18 Tamże, s. 107.

19 K. Kluczwajd, *Druki młodszego pokolenia w Książnicy Kopernikańskiej: z dziejów Torunia i torunian*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 129–173.

20 Tamże, s. 135, 140, 153.

Kolejny recenzowany artykuł to tekst Kariny Bonowicz zatytułowany *Co ma piernik do Torunia, czyli Toruń jako tworzywo literackie*²¹. Autorka, dwukrotna stypendystka Miasta Torunia w dziedzinie kultury, zwróciła w nim uwagę na fakt, że miasto ze swoją topografią, historią i sekretami coraz częściej staje się ważnym elementem narracji, a nawet równoprawnym bohaterem literackim. W tym kontekście Bonowicz przywołuje powieści kryminalne, w których Toruń stał się tłem dla zbrodni. Podnosi to atrakcyjność miasta i przyczynia się do powstania turystyki literackiej. Na szczególną uwagę zasługuje powieść Tomasza Szlendaka *Leven. Opowieść o toruńskim kupcu, krwawych zbrodniach, śpiewających żabach i czupurnej piekareczce* (Kraków 2008), w której Toruń jest nie tylko miejscem wydarzeń, ale również „samodzielnym bytem literackim, a także głównym bohaterem”²².

Recenzowaną pracę zamyka tekst Anny Tatarzyckiej-Ślęk *W szesnaście konferencji dookoła Torunia, czyli na czym polega fenomen „Zabytków toruńskich młodszego pokolenia”*²³. Można go potraktować jako podsumowanie tomu, a zarazem całego cyklu konferencji „Zabytki Toruńskie Młodszego Pokolenia”. Jak podaje Tatarzycka-Ślęk – bibliotekarka i aktywistka społeczna, Katarzyna Kluczajd zainicjowała spotkania, kierując się sprzeciwem wobec przyspieszonego procesu wyburzania domów szkieletowych, a zarazem potrzebą oglądania i badania tego, co pozostało z przeszłości. W efekcie od 2015 r. odbywają się konferencje (zawsze z myślą przewodnią) poświęcone zabytkom, wydarzeniom, postaciom, miastu wreszcie. Wśród referentów znaleźli się pracownicy naukowcy m.in. Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Politechniki Łódzkiej, a także pracownicy Muzeum Okręgowego w Bydgoszczy, Muzeum Okręgowego w Toruniu i samej Książnicy Kopernikańskiej. Większość wystąpień była wzbogacana fotografiami prezentującymi stan poprzedni i aktualny omawianych obiektów. W trakcie spotkań prezentowany był także pokaz fotografii wykonanych przez grupy spacerowiczów ze Stowarzyszenia Toruńskie Spacerowe Fotograficzne, dokumentujących współczesne oblicze miasta. I to właśnie materiał ikonograficzny (zarówno efekt długotrwałych poszukiwań, jak i ten „spacerowy”) to niezaprzeczalna wartość dodana „Zabytków Toruńskich Młodszego Pokolenia”²⁴.

Recenzowaną publikację wzbogacają bogate materiały uzupełniające: *Przypisy, Spis ilustracji, Noty o autorach tekstów*. Szczególnie wartościowy i niezbędny przy tak erudycyjnej pracy jest *Indeks osób* oraz *Indeks nazw geograficznych* opracowany przez Michała Pszczółkowskiego. Załączniki te ułatwią zainteresowanym czytelnikom szczegółowe zapoznanie się z omawianymi w pracy zagadnieniami.

Pozycja jest niezwykle bogato ilustrowana, zawiera 128 ilustracji oraz dodatkowo 19 fotografii całostronicowych. Niewątpliwie warstwa ikonograficzna publikacji jest bardzo dobrze dopracowana, a liczne ilustracje dopełniają wywody Autorów i znacząco podnoszą walory prezentowanej pracy.

21 K. Bonowicz, *Co ma piernik do Torunia, czyli Toruń jako tworzywo literackie*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 177–189.

22 Tamże, s. 177, 185.

23 A. Tatarzycka-Ślęk, *W szesnaście konferencji dookoła Torunia, czyli na czym polega fenomen „Zabytków toruńskich młodszego pokolenia”*, [w:] *Toruński świat książki...*, s. 193–205.

24 Tamże, s. 198, 203.

W publikacji *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, pod redakcją naukową Katarzyny Kluczward i Michała Pszczółkowskiego zawarte zostały analizy i przemyślenia dotyczące roli książki w krajobrazie miejskim Torunia. W siedmiu tekstach autorzy zaprezentowali swoje ustalenia związane z różnorodnymi aspektami funkcjonowania książki od pomników, przez budynek biblioteki uniwersyteckiej po drukarnie, które przyczyniły się do rozwoju literatury w regionie. Zbiór ten jest wynikiem konferencji „Zabytki Toruńskie Młodsze Pokolenia”, a wśród autorów znajdują się zarówno przedstawiciele środowiska naukowego, jak i badacze historii regionu czy aktywiści społeczni.

Toruń jako miasto książki ma za sobą długą tradycję, która przejawia się nie tylko w bogatej historii, ale także we współczesnej działalności literackiej i kulturalnej. Publikacja *Toruński świat książki...* stanowi kolejny krok w dokumentowaniu tego dziedzictwa. Dzięki takim inicjatywom Toruń zyskuje miano nie tylko historycznego ośrodka, ale także miejsca, które na nowo zagospodarowuje swoją literacką tożsamość, przyciągając zarówno badaczy, jak i miłośników książek z całej Polski.

Podsumowując *Toruński świat książki...* jest publikacją wysmakowaną graficznie i edytorsko, podejmującą zagadnienie obecności książki w szeroko rozumianej przestrzeni Torunia. Do tej pory brakowało na rynku pozycji o niewątpliwie erudycyjnym charakterze, prezentującej toruńskie dzieje książki i ludzi z nią związanych w tak szerokim ujęciu, a zarazem w niezwykle dobrze dopracowanej warstwie wizualnej.

Bibliografia

- 4 października: Premiera książki „KSIĄŻK(ownic)OWA orbita” – na 100-lecie Książnicy Kopernikańskiej, Książnica Kopernikańska w Toruniu, 8.09.2023, [on-line:] <https://ksiaznica.torun.pl/aktualnosci/1719-4-pazdziernika.html> – 28.10.2024.
- Bonowicz K., *Co ma piernik do Torunia, czyli Toruń jako tworzywo literackie*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczward, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 177–189.
- Ciszewska W.A., „Biblioteczka Toruńska” (1980–1984) – seria *Toruńskiego Towarzystwa Kultury*, „Folia Toruniensia” 2011, t. 12, s. 67–83.
- Ciszewska W.A., *Inicjatywy wydawnicze toruńskich drukarzy z lat 1945–1950*, „Folia Toruniensia” 2007, t. 7, s. 61–64.
- Ciszewska W.A., *Intriligatornie w Toruniu w latach 1945–1950*, „Folia Toruniensia” 2007, t. 7, s. 65–70.
- Ciszewska W.A., *Książka w Toruniu w latach 1945–1950. Ruch wydawniczo-księgarski*, Toruń 2005.
- Ciszewska W.A., *Wydawnictwa toruńskie z lat 1945–1950 w opinii i ocenie cenzorów*, [w:] *Niewygodne dla władzy: ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Zbiór studiów*, red. D. Degen, J. Gzella, Toruń 2010, s. 305–321.
- Dzieje Torunia. Praca zbiorowa z okazji 700-lecia miasta*, red. K. Tymieniecki, Toruń 1933.
- Gzella G., *Józef Trzebiński – nieznaną redaktor toruńskich gazet*, „Folia Toruniensia” 2019, t. 19, s. 221–232.

- Gzella G., *Procesy prasowe redaktorów „Gazety Toruńskiej” w latach 1867–1914*, [w:] *Zakazane i niewygodne. Ograniczanie wolności słowa od XIX do XX wieku*, red. D. Degen, G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2015, s. 13–23.
- Gzella G., *Redaktorzy „Gazety Toruńskiej” w latach 1867–1921*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2015, t. 18, nr 3, s. 21–37.
- Imańska I., *Księgozbiory prywatne torunian w XVIII wieku*, „Wiek Oświecenia” 2018, t. 34, s. 41–58.
- Imańska I., *Księgozbiory prywatne uczonych toruńskich żyjących w XVII i XVIII wieku jako warsztat pracy naukowej*, [w:] *Bibliotekarz, biblioteka, historia: materiały pokonferencyjne z okazji setnej rocznicy powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, red. A. Wałkówski, Warszawa 2018, s. 131–145.
- Imańska I., *Pasje bibliofilskie torunian w drugiej połowie XVIII wieku*, „Folia Toruniensia” 2008, t. 8, s. 69–80.
- Imańska I., *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*, Toruń 2007.
- Kluczwajd K., *Druki młodszego pokolenia w Książnicy Kopernikańskiej: z dziejów Torunia i torunian*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 129–173.
- Kluczwajd K., *Książk(ownic)owa orbita*, Toruń 2023.
- Kluczwajd K., *Miasto jest jak książka*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 5–10.
- Kluczwajd K., *Toruńskie miejsca i pomniki związane z książkami*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 15–39.
- Mocarski Z., *Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów*, Toruń 1934.
- Pszczółkowski M., *Biblioteka uniwersytecka w Toruniu: historia i architektura*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 43–66.
- Saar-Kozłowska A., *Fotografie dawnego Torunia z tak zwanych Tek Körnera w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 97–125.
- Tatarzycka-Ślęk A., *W szesnaście konferencji dookoła Torunia, czyli na czym polega fenomen „Zabytków toruńskich młodszego pokolenia”*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 193–205.
- Tomkowiak K., *Biblioteki w Toruniu i Podgórzu w latach 1920–1939*, Toruń 2019.
- Tomkowiak K., *Józef i dwóch Sylwestrów: z działalności trzech pokoleń toruńskiej rodziny Buszczyńskich w służbie polskiego drukarstwa (1866–1939)*, [w:] *Toruński świat książki: miejsca i ludzie, pomniki i dzieła*, red. K. Kluczwajd, M. Pszczółkowski, Toruń 2024, s. 71–93.